

SELJAČKO-DEMOKRATSKA KOALICIJA ZA
REOGRANIZACIJU DRŽAVE NA FEDERATIVNOJ OSNOVI

ZAGREBAČKE PUNKTACIJE

Novembra 1932.

... U nastavku rada Odbora Seljačko-demokratske koalicije, nakon svestrane izmjene mišljenja na sastanku 5, 6 i 7. XI 1932. na kojem su učestvovali dr Vlatko Maček iz Zagreba, kao predsjednik, dr Dušan Bošković iz Pančeva, dr Mile Budak iz Zagreba, prota Dušan Kecmanović iz Banja Luke, Sava N. Kosanović iz Plaškog, dr Hinko Krizman iz Varaždina, Josip Predavec iz Dugog Sela, dr Juraj Šutej iz Sarajeva, dr Ante Trumbić iz Splita i Većeslav Vilder iz Zagreba, složili smo se potpuno u ovim temeljnim zaključcima:

1. Stojeći na principu demokratije smatramo narodni suverenitet stožerom svake državne organizacije i narod sam jednim i isključivim izvorom svakog političkog autoriteta, svake javne vlasti.

2. Budući da je seljaštvo kao kolektivni pojam nosilac naše narodne kulture, ekonomskog života, društvene konstrukcije i moralne vrijednosti a sačinjava još i ogromnu većinu naroda, stoga seljaštvo ima da bude temelj organizacije našeg sveukupnog života.

3. Konstatiramo činjenicu, da srbijanska hegemonija, koja se već od početka nametnula Hrvatskoj i svim našim zemljama s ove strane Drine, Save i Dunava, svojom nesposobnošću i pomoću nasilja i nemoralnih metoda, držeći u ruci svu državnu vlast djeluje destruktivno, uništavajući moralne vrijednosti za sve naše napredne ustanove i tekovine, materijalnu imovinu naroda pa i njegov duhovni mir. To stanje je postiglo vrhunac pod apsolutističkim režimom od 6. januara 1929. god., koji je, pojačavši tu hegemoniju, sa svim njenim kobnim posljedicama još dokinuo građanske i političke slobode.

4. Na temelju ovako teškog iskustva dolazimo do neizbježnog zaključka, da je, vraćajući se na godinu 1918, kao izvornu tačku, prijeka potreba povesti odlučnu i što bolje organizovanu borbu protiv te hegemonije sa ciljem, da se ona odstrani iz svih naših krajeva tako, da se ukloni od ovud svaka vlast i upliv te hegemonije sa svim njenim pretstavnicima.

5. Na toj pretpostavci samo može se pristupiti k novom uređenju državne zajednice koja, ne upuštajući se u ovom času u detaljno razrađivanje te osnove, imaće za načelnu podlogu misao, da ta zajednica, isključivši prevlast jednoga ili više njenih članova nad ostalima, ima biti jedna asocijacija interesa, osnovana na slobodnoj volji njenih članova, tako da svaki član u svojoj zemlji kao i svi udruženi u zajedničkom saradivanju na poslovima općeg interesa zajednice, koji će se sporazumno utvrditi, budu mogli osigurati i posebne i skupne interese te zajamčiti napredak i procvat moralnog i materijalnog života naroda

srpskog, hrvatskog i naroda slovenačkog. Posebni interesi jezičkih manjina potpuno će se zajamčiti.. -¹

P. Čulinović, *Dokumenti*, 319.

A. TRUMBIĆ O PRIKAZIVANJU PUNKTACIJA, 1932.

U razgovoru s dvojicom beogradskih samostalaca Trumbić je, govoreći o tome kako se Punktuacije prikazuju u režimskim krugovima, izjavio: „Hoće da nam se insinuira da smo najprije dali Talijanima Rezoluciju, što je laž, jer je uopće nismo dali i suviše insinuira se da je donesena baš onda kad su Gömbös stvarali (ovako u originalu, Lj. B.) sa Musoli-

¹ Maček nije pokazivao naročitu inicijativu za uspostavljanje veza sa građanskom opozicijom u Srbiji, svestan da je on ličnost koju su predstavnici opozicije iz Beograda tražili. Njegova opozicija se svela na suzdržavanje i iščekivanje da se režim istroši i kompromituje u zemlji i inostranstvu. Zanimljivo je da je hrvatska opozicija više računala na srpski otpor diktaturi negoli na svoj vlastiti. Zapaženo je i napisano da je Maček 1932. pokazivao znatno veći stepen „verbalne radikalnosti“, naročito u razgovorima sa predstavnicima strane štampe. T. Stojkov je naveo neke od tih izjava koje su ohrabrivale separatističke i antijugoslovenske snage: da se opozicioni pokret u Hrvatskoj bori da Hrvati budu „na svojoj teritoriji... gospodari svoje krvi i svoga novca“; da Hrvati „nemaju šta da izgube“ u slučaju otepljenja; proricao je sloru propast Jugoslavije i kao posledicu toga rađanje slobodne Hrvatske; govorio je da je „Jugoslavija (kao čovek) koji boluje od neizlečive bolesti, koji će sigurno skoro umreti. Ta smrt oslobodiće Hrvatsku“. Na proširenom sastanku rukovodećeg aktiva SDS, održanom u Zagrebu 30. juna 1932, donet je zaključak o potrebi federativnog preuređenja države. Zagrebačke punktacije usvojene su na sastanku Izvršnog odbora SDK, održanom u Zagrebu od 5. do 7. novembra 1932. Sastanku su prisustvovali: V. Maček, J. Predavec, J. Šutej, A. Trumbić, V. Vilder, H. Krizman, S. Kosanović, prota D. Kecmanović i D. Bošković. Pored predstavnika HSS i SDS sastanku je prisustvovao i frankovački prvak Mile Budak, na izričiti Mačekov zahtev. I pored drastične osude „srbijanske hegemonije“ u Punktacijama, ustaške snage u Hrvatskoj i van nje nisu ih prihvatile jer su polazile od postojanja zajednice samo preuređene. Stav Punktacija o vraćanju na 1918. vladajuće snage ocenjivale su kao „državno samoubistvo“, jer se time prihvatila teza revizionističkih sila. Maček je i posle Punktacija nastavio da daje izjave u smislu povlačenja srpskih vojnika i činovnika s druge strane „triju reka“, te da bi dva naroda — Srbi i Hrvati — solidno konstituisani bili jači nego u jednoj državi koju rastržu protivrečnosti. Krajem januara 1933. vođa HSS je uhapšen i izveden pred Sud za zaštitu države. Posle Zagrebačkih punktacija krenuo je kao po „lančanoj reakciji“ pravi talas rezolucija opozicionih i nacionalnih grupa.

Vodstvo Republikanske stranke se u svojim „porukama prijateljima“ solidarilo sa mislima Zagrebačkih punktacija. Novosadska rezolucija SDS, koju su donele opozicione građanske grupe iz Vojvodine, polazila je od novog preuređenja države, s obzirom na slom centralističkog uređenja, ali da u njemu Vojvodina sa Sremom dobije isti položaj koji će imati ostale pokrajine. Istovremeno je isticano da je Vojvodina ekonomski eksploatisana. Deklaracija SLS, odnosno Korošecove punktacije, istakla je kao osnovni zahtev slovenačkog naroda da se svi Slovenci ujedine u jedinstvenu političku celinu, a, na drugoj strani, svi Slovenci, Hrvati i Srbi urede jugoslovensku državu iz ravnopravnih jedinica, s tim da jedna od njih bude Slovenija. Glavni odbor radikalna izjasnio se za državni unitarizam (Pismo prijateljima A. Stanojevića) sa širokim samoupravama. Rezolucija JMO (Spahine punktacije) tražila je da Bosna i Hercegovina budu jedna od budućih ravnopravnih jedinica Jugoslavije. Predsednik Glavnog odbora Demokratske stranke Ljubomir Davidović je u svojim punktacijama, poznatim kao „Pismo svojim partijskim prijateljima“ istupao za preuređenje Jugoslavije uvođenjem samoupravnih oblasti oko velikih nacionalno-kulturnih centara — Beograda, Zagreba, Ljubljane kao „gravitacionih“ tačaka, prevazilaženjem trijalističkog rešenja organizovanjem četvrte državne jedinice, koja bi obuhvatila Bosnu i Hercegovinu i južnu Dalmaciju. Na ovu četvrtu jedinicu gledao je kao na tampon zonu između Beograda i Zagreba u kojoj bi se ukrštali plemena, vere i kulturni uticaji.

niem plan o novoj grupaciji u Podunavlju i na Balkanu i da se naša rez /olucija/ slaže s tim planom i da kao što je i njihov plan traži reviziju međunarodnih ugovora. Sta hoće time lude da postignu. Samo to da dokažu da je ova država izolirana u svijetu, da ovaj režim cijeli svijet osuđuje, a u prvom redu Englezi i Francuzi. Pa kad bi još mogli uvjeriti, kao što nastoje da su proti opstanka države i oni koji su radili na njenom postanku onda svak mora da zaključi obrnuto od onoga što se htjelo, naime /da/ zbilja ova ne valja i da je samo tu na smetnju mira i svijeta."

Lj. Boban, n. d., 95.

„VREME" O PUNKTACIJAMA

... I zato nas potpis frankovačkih predstavnika (misli se za Budakov potpis; Lj. B.) i ne čudi, ali moramo da zastanemo pred „najslavnijim" potpisom ove rezolucije, pred potpisom g. dr. Trumbića ... Danas ste vi g. dr. Trumbiću, vašim traženjem da se vratite na 1918. godinu, našli na istoj liniji sa onima koji žele da gine cvijet našega naroda, sa onima koji i javno i tajno rade da sruše ovu našu državu za koju ste i vi sami priznali da je stvorena „nadčovečanskim patnjama" našega naroda u borbi u kojoj je Srbija, pokazala beskrajno junaštvo za sebe i za nas.

Isto.

PISMO LJUBE DAVIDOVIĆA

Januara 1933.

Po njemu, razlozi demokratije i celishodne uprave zahtevaju široko izvedenu samoupravu u velikim oblastima koje su prirodnim, saobraćajnim i ekonomskim uslovima ... upućene na zajednički život. Svakom takvom kraju ... samouprava treba da stvori puno narodno samoupravljanje (self-goverman), u krugu njegovih neposrednih dnevnih interesa, na samom terenu njegove privredne delatnosti, sa izborom službenika ... Ta samouprava, opšta i jednaka, treba da zadovolji uglavnom materijalne uslove (podvukao R. K.) u novom uređenju: ona treba da zajemči narodu samostalno — autonomno poslovanje i gazdovanje u oblasnoj zajednici ...

Pored i iznad takvog samoupravnog uređenja sprovedenog kroz celu državu, još i rešenja van kruga ustanova koje pruža jednostavna država ...

Tu su sad u pitanju zadovoljenja potreba za slobodan razvoj kulturno-istorijskih posebnosti Srba, Hrvata i Slovenaca. Ti širi okviri, uključujući po dve ili tri samoupravne oblasti, trebali su da konstituišu veće zajednice oko nacionalno-kulturnih centara u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani i između tih zajednica još i jednu četvrtu, u prelaznoj zoni srpsko-hrvatskoj, u kojoj se nerazdeljivo ukrštaju plemena, vere i kulturni uticaji.

IR. Rončar, *Novosadska rezolucija iz 1932, Zbornik za istoriju*, 8, -N. Sad, 1973, 140.

Marta 1932.

G. Đermanović (isto kao i g. D/uda/ Bošković) razvija tezu federacija svih pokrajina (Vojvodine, Makedonije, Crne Gore itd.). Po mome mišljenju — ukoliko se to stavlja na istu nogu sa zahtevima hrvatskim — to vodi u nesporazume i haos.

Kad bi se Hrvati zadovoljavali širokom samoupravom (onim sličnim današnjoj, razume se, ni u kompetencijama ni u garancijama), primena takve decentralizacije išla bi za sve pokrajine pa i za Vojvodinu. Ali Hrvati to neće, i onda je apsurdno da se kompromis s njihovim zahtevima (u kojima je dobar deo izdvojenog nacionalnog i samodržavnog karaktera) uzima za bazu celokupne organizacije. Tražiti za Novi Sad isto što i Zagreb za sebe traži, bilo bi ponoviti u obrnutom smislu — pogrešku Vidovdanskog ustava, koji je položaj Zagreba hteo svesti na položaj Zaječara.

Tu se očevidno pokazuje razlika autonomnih pobuda i potreba, pa prema tome nameće se diferenciranje kompetencija jedinica: jednih velikih oko prirodnih gravitacionih tačaka (Beograd, Zagreb, Ljubljana, a svakako bar još Sarajevo u prelaznoj nacionalno-kulturnoj zoni), jedinica sa federalnim karakterom, i zatim drugih — manjih jedinica, u okviru onih prvih, sa regionalnim samoupravnim karakterom. Izvedena ovakvim grananjem samouprava bi odgovarala prirodnim uslovima za nju, ne razbijajući snagu opšte državne celine, i ne onesposobljavajući velike jedinice za visok zamah kulturni.

Parčanje zemlje ... na onoliko federalnih jedinica koliko ih se javi „po pravu samoopredeljenja“ ... — nije osnovano. Prvo, treba biti načisto sa pojmom toga prava. Ono se odnosi na individualisane kolektivite, i onda još uvek ono je uslovljeno pomirenjem sa opštim okolnostima u kompleksu mehanizma državnih i međunarodnih. Oko čega se i na čemu se zasniva taj kolektivitet u ovom slučaju, i gde se zaustavlja to pravo samoopredeljenja manjine Srba i Hrvata, a većine Mađara, Nemaca i Rumuna u Vojvodini?

Takvo veliko i hazardno preokretanje stvari od dna do vrha, u svakom slučaju ne bi se izvodilo diskusijama ...

R. Končar, n. n., 139.

NACRT USTAVA JOCE LAL05EVIČA, 1933.

I Odeljak

1. Država Jugoslavija je ustavna, parlametarna i nasledna monarhija. Jugoslavija je jedinstvena i nedeljiva državna zajednica. To jedinstvo se ispoljava u tome, što joj je jedan kralj i jedan parlament za poslove koji su zajednički za celu državu. Jedna vlada upravlja državom, jedno je državljanstvo, jedna je vojska i državna zaštita, jedno je spoljnozastupstvo, jedne su finansije, jedna joj je trgovinska uprava i sve ono što je sa ovim u kauzalnoj vezi.

2. Kraljevske prerogative vrše se isključivo preko vlade koja je imenovana iz redova članova parlamenta i koja je parlamentu odgovorna. I

ministar vojske i mornarice mora biti također imenovan iz redova članova parlamenta i on je parlamentu odgovoran. Vladalac ne može zavesti politiku koju bi njegovi ministri imali samo da sprovedu, niti može nametnuti politiku svojih ličnih želja i ni pod kakvim okolnostima ne može jedna politička akcija iznenada i bez razloga poteći od kralja.

3. Za svaki slučaj koji bi značio želju da se odstupi od ovog kardinalnog načela, mora se prethodno zatražiti referendum. Svaki kraljev akt koji se kosi sa ovim ustavnim načelom, ima se smatrati kao ostavka na presto ...

III. Odeljak

1. Jugoslavija se deli na pokrajine. I to: predratna Srbija sa Južnom Srbijom; Hrvatska sa Hrvatskim primorjem; Crna Gora sa Dalmacijom; Bosna i Hercegovina; Slovenija; Vojvodina sa Sremom. Svaka pokrajina ima i punu zakonodavnu i izvršnu autonomiju u poslovima koji su prepušteni pokrajinama, a to su: unutrašnji poslovi, prosveta i crkva, narodno zdravlje i socijalna politika, sudstvo i poljoprivreda.

2. Pokrajinsku izvršnu vlast čine ban i predstojnici pojedinih resora. Ove položaje popunjuje kralj imenovanjem lica koja uživaju poverenje većine pokrajinskog veća i koje su odgovorne pokrajinskom veću ...

R. Končar, n. n., 143—147.

SLOVENSKA DEKLARACIJA

Ljubljana, 31. decembra 1932.

1. Slovenski narod je danes razdeljen in razkosan na štiri države, na Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko. Njegova osnovna zahteva je, da se zedini v eno samo politično zajednico, ker se mu more le na ta način ohraniti eksistenca in zagotoviti splošni napredek.

2. Glavnemu delu slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji, je postavljena naloga, da na tem idealu neprestano dela do končne ustvaritve.

3. Iz teh razlogov si mora slovenski narod v jugoslovenski državi priboriti tak samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila za vse ostale dele naroda, živeče v drugih državah. V to svrhu nam je potrebno: a) nacionalna individualnost, ime, zastava, etnička skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda; b) radikalno socialno zakonodavstvo, ki mora osigurati življenjske interese in harmonično razvijanje vseh potrebnih in produktivnih poklicev, posebno kmečkega in delavskega razreda.

4. Za doseg tega cilja je potrebno, da si mi Slovenci, Hrvati in Srbi zgradimo po svobodnem sporazumu in to na demokratski bazi državo ravnopravnih edinic: eno teh edinic naj tvori Slovenija.

5. Tako sestavljeno državo zahtevata tudi Kmečkodemokratska koalicija in radikalna stranka, odnosno je ne izključujeta.

Mi Slovenci se pridružujemo tem sklepom in želimo, da sodelujejo za doseg teh ciljev vse stranke in vse struje, tako doma, kakor tudi v celi državi.

Jutro, 11. januar 1933.

REZOLUCIJA BANOVINSKOG VODSTVA JUGOSLOVENSKE RADIKALNE SELJAČKE DEMOKRATIJE

I.

1. decembra 1918, smo Slovenci, Hrvati in Srbi po svobodnem sporazumu opolnomočenih narodnih predstavitev definitivno in za vsikdar resili vprašanje naše državne skupnosti. Zato o tem vprašanju ne pripuščamo nikakve debate več ter odklanjamo lahkomišelnih zahteve, naj bi se vrnili v kaotično stanje negotovosti pred 1. decembrom 1918. Obsojamo in pobijamo vsako stremenje, ki je naperjeno proti naši državni skupnosti, zlasti zato, ker vidimo v jugoslovenski državni skupnosti edino jamstvo za narodni obstoj vseh Slovencev ter za neoviran razmah slovenske kulture in vseh drugih panog našega javnega življenja. Razkosavanje velike Jugoslavije na več malih samostojnih edinic bi značilo nevarnost za sam obstoj države ter s tem nevarnost novega suženjstva Slovencev pod tujim jarmom, ob enem pa tudi nevarnost za težko doseženi evropski mir.

Združitev vseh Slovencev je najsvetejši ideal ne le vseh Slovencev, marveč ideal vseh Jugoslovanov. Zato odklanjamo in obsojamo zlorabo tega vzvišenega ideala po posameznih politikah strankarske svrhe.

II.

Izrekamo kralju Aleksandru in njegovemu kraljevskemu domu neomajno zvestobo in ljubezen ne le zato, ker nam to veleva čut hvaležnosti za večne zasluge, ki so si jih priborili Karađorđevići za osvobojenje in zedinjenje Jugoslovanov, marveč tudi zato, ker sta kralj Aleksander in njegov dom kot simbol našega narodnega in državnega edinstva najjači steber in največje jamstvo za obstoj in napredek naše narodne države ter s tem tudi za obstoj in napredek Slovencev.

III.

V današnji dobi gospodarske in socialne stiske smatramo za najnujnejše, da se vse sile združijo k skupnemu naporu, kako bomo te stiske srečno in čim prej prebrodili. Gospodarska in socialna preosnova naroda se mora ustvariti s sodelovanjem vseh stanov in slojev na osnovi smotrnega gospodarskega načrta. Pri tem smatramo zaščito in učvrstitev kmečkega in delavskega stanu za bitno zahtevo gospodarske in socialne politike, ker le potem se bodo mogli harmonično razvijati tudi ostali produktivni sloji.

IV.

Smatramo, da je v interesu vseh slojev našega naroda, pa tudi vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, da se prenese čim večji delokrug upravnih in vseh javnih poslov na nižje upravne edinice vse do one mere, ki jo dovoljujejo življenjski interesi državne in narodne skupnosti.

Jutro, 8. januar 1933; J. Prunk, n. d., 222—223.